

Το οικονομικό έγκλημα.

Το ευρωπαϊκό δικονομικό πλαίσιο

1. Ένα παράδειγμα σε δύο εκδοχές

Ο Β, που έχει αποκομίσει σημαντικά κέρδη από την λειτουργία παράνομων λεσχών τυχερών παιγνίων και πράξεις σωματεμπορίας, δημιουργεί μια αλυσίδα βιβλιοπωλείων και χώρων τέχνης. Έτσι, εκπληρώνει το παιδικό όνειρό του να γίνει «πνευματικός άνθρωπος» και ταυτόχρονα, μέσω πολυτελών εκδόσεων που παρουσιάζουν «πρωτοφανή εμπορική επιτυχία» και «πωλήσεων» έργων τέχνης σε πολύ υψηλές τιμές, τα παράνομα κέρδη του εμφανίζονται ως προερχόμενα από τη νόμιμη επιχειρηματική του δραστηριότητα.

Το ανωτέρω παράδειγμα αποδίδει την εικόνα που έχει για το οικονομικό έγκλημα ο μέσος νομικός της πράξης, αλλά και της θεωρίας: Το αντικείμενο της εργασίας μας είναι, πρέπει να είναι, να αναζητήσουμε τις κρίσιμες διατάξεις του Ποινικού Κώδικα ή κάποιου ειδικού ποινικού νόμου και να υπαγάγουμε σε αυτές τις συγκεκριμένες πράξεις .

Στη συνέχεια, θα πρέπει να ανατρέξουμε στις σχετικές δικονομικές διατάξεις του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας ή άλλου ειδικού ποινικού νόμου, για να ανιχνεύσουμε την πορεία αυτής της υπόθεσης από την αρχική της έρευνα, την άσκηση ποινικής δίωξης, την ανάκριση, την παραπομπή στο ακροατήριο και τέλος την εκδίκασή της στο ακροατήριο.

Η αλήθεια είναι ότι η στερεότυπη εικόνα που έχουμε στο μυαλό μας μόνο ένα τμήμα της κοινωνικής πραγματικότητας αποδίδει, καθώς η μεσαία και βαριά¹ οικονομική εγκληματικότητα έχει, συχνά διασυνοριακό, διεθνή χαρακτήρα.

Ας ξαναγυρίσουμε στον Β του παραδείγματός μας και ας δούμε πώς η περίπτωση αυτή, συχνά πλέον, έχει την ακόλουθη μορφή:

¹ Όπως θα δούμε στην συνέχεια, στις μέρες μας σημαντικό τμήμα και της ελαφράς εγκληματικότητας έχει διεθνείς όψεις.

Ο Β, υπήκοος Τουρκίας και Γερμανίας, έχει οργανώσει σύστημα εισαγωγής γυναικών από την Ανατ. Ευρώπη μέσω των ρουμανικών συνόρων και γυναικών από την Αφρική μέσω Ιταλίας. Μετά την αρχική εγκατάστασή τους στην Ρουμανία και την Ιταλία, οι γυναίκες υποχρεώνονται να εργάζονται σε «κέντρα διασκεδάσεως», που διατηρεί στην Ελλάδα, Ιταλία, Γερμανία και Γαλλία. Στις ίδιες χώρες αλλά και στην Βουλγαρία, Ρουμανία, Ισπανία και Ολλανδία λειτουργούν παράνομες λέσχες τυχερών παιγνίων. Στις χώρες αυτές έχει ορίσει διάφορους συγγενείς του ως υπεύθυνους για την λειτουργία των τοπικών επιχειρήσεων. Ταυτόχρονα, με την βοήθεια του έμπειρου Άγγλου λογιστή Γ έχει συστήσει μια ανώνυμη εταιρεία Ε σε μικρό νησί που έχει ιδιαίτερο φορολογικό καθεστώς. Στην εταιρεία αυτή μετέχει ο ίδιος με ένα μικρό ποσοστό και ο υπεράνω πάσης υποψίας Γάλλος Φ. Η βρετανική εταιρεία Ε είναι ο κύριος μέτοχος της λουξεμβουργιανής εταιρείας Λ, η οποία είναι η ιδιοκτήτρια των βιβλιοπωλείων και χώρων πολιτισμού που λειτουργούν στις περισσότερες χώρες της ΕΕ με «τεράστια εμπορική επιτυχία», όπως εμφανίζεται στους ισολογισμούς της εταιρείας. Ο Β κατοικεί στο Μονακό, αλλά διαμένει πολλούς μήνες του χρόνου σε νησί των Κυκλάδων.

Είναι προφανές πως, σε αυτή την δεύτερη περίπτωση, η εργασία μας αποκτά εντελώς διαφορετικό περιεχόμενο, αφού πέρα από ζητήματα τοπικής ισχύος των ελληνικών ποινικών νόμων, η αποτελεσματική έρευνα, δίωξη, ανάκριση και εκδίκαση της υπόθεσης προϋποθέτει αναγκαία την συνεργασία μεταξύ περισσότερων αστυνομικών, εισαγγελικών και δικαστικών αρχών και άρα η αξιολόγηση των αντίστοιχων δικονομικών ενεργειών απαιτεί γνώση ενός ευρύτερου ευρωπαϊκού ή διεθνούς νομικού πλαισίου.

2. Κατηγορίες αξιόποινης συμπεριφοράς στο εσωτερικό της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Η ελεύθερη διακίνηση ανθρώπων, αγαθών και υπηρεσιών αποτελεί συστατικό στοιχείο της Ευρωπαϊκής Ένωσης². Μάλιστα, στα κράτη που εντάσσονται στον χώρο Σένγκεν³ δεν διενεργούνται καν συνοριακοί έλεγχοι.

² Βλ. ρητή αναφορά στο άρθρο 3 παρ.2 ΣΕΕ («χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης χωρίς εσωτερικά σύνορα»), «ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων»), άρθρο 21 παρ.1 ΣΛΕΕ (ελεύθερη κυκλοφορία και διαμονή προσώπων) και άρθρο 26 παρ.2 ΣΛΕΕ (εσωτερική αγορά- χώρος χωρίς σύνορα, «στον οποίο εξασφαλίζεται η

Η διάσταση αυτή της ΕΕ εκδηλώνεται πλέον, μετά την Συνθήκη της Λισσαβόνας⁴, με την διαμόρφωση του χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης⁵ κατά τα άρθρα 67 επ. ΣΛΕΕ⁶, όπου η εξασφάλιση του χώρου ελευθερίας συνδέεται αναπόσπαστα με την διαμόρφωση χώρου ασφάλειας και δικαιοσύνης.

Στο σύγχρονο, παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον, όπου η κυκλοφορία ανθρώπων και αγαθών αυξάνεται καθημερινά με υψηλούς ρυθμούς, είναι φυσικό και το διασυνοριακό, διεθνές έγκλημα να αποκτά όλο και μεγαλύτερες διαστάσεις, χωρίς βεβαίως η διάπραξή του να προϋποθέτει πάντα ή να συνδέεται οπωσδήποτε με τη νόμιμη διακίνηση των προσώπων ή των αγαθών. Έτσι, άσχετα με τη νόμιμη κυκλοφορία, που στην περίπτωση της ΕΕ παίρνει την μορφή ελεύθερης κυκλοφορίας, σημαντικό τμήμα του διεθνούς εγκλήματος συνδέεται με την παράνομη κυκλοφορία προσώπων ή αγαθών (λαθρεμπόριο, διακίνηση ναρκωτικών ή όπλων, οργανωμένα κυκλώματα διακίνησης λαθρομεταναστών κ.λπ).

Η ειδικότερη ενασχόληση με τον ενιαίο ευρωπαϊκό χώρο δεν έχει μόνο προφανή, ξεχωριστή σημασία γιατί είναι ο χώρος **μας**, ο χώρος που κατεξοχήν ζούμε και δραστηριοποιούμεθα, αλλά και διότι το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του, δηλ. η απουσία ελέγχου των εσωτερικών συνόρων, δημιουργεί ένα πεδίο εκμετάλλευσης από τους δράστες αξιόποινων πράξεων.

Ειδικότερα, οι αξιόποινες πράξεις, που μπορούν να διευκολύνονται από την ελεύθερη κυκλοφορία εντός της ΕΕ, έχουν τις εξής μορφές⁷:

1. Εγκληματίες που ταξιδεύουν, δηλ. πρόσωπα που εκμεταλλεύονται την απουσία συνοριακών ελέγχων και τον ενιαίο χώρο για να εκδηλώσουν μια

ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων, των προσώπων, των υπηρεσιών και των κεφαλαίων σύμφωνα με τις διατάξεις των Συνθηκών»)

³ Σήμερα, στον χώρο Σένγκεν ανήκουν οι χώρες της ΕΕ εκτός της Ιρλανδίας και της Βρετανίας. Επίσης, δεν έχουν ενταχθεί ακόμη στον χώρο Σένγκεν η Βουλγαρία, Ρουμανία, Κροατία και Κύπρος, ενώ στον χώρο Σένγκεν συμμετέχουν και τα ακόλουθα κράτη που δεν είναι μέλη της ΕΕ: Ελβετία, Λιχτενστάιν, Νορβηγία και Ισλανδία.

⁴ Για το ποινικό δίκαιο μετά την συνθήκη της Λισσαβόνας βλ. Δ.Κιούπης/Ρ.-Ε. Παπαδοπούλου/Δ.Μουζάκης, Το Ποινικό Δίκαιο μετά τη Συνθήκη της Λισσαβόνας, 2011 και Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι, Ευρωπαϊκό Ποινικό Δίκαιο & Συνθήκη της Λισσαβόνας, 2011.

⁵ Για τον Χώρο Ειρήνης, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης (ΧΕΑΔ), βλ Ρ.- Ε. Παπαδοπούλου σε Δ.Κιούπης/ Ρ.-Ε. Παπαδοπούλου/ Δ. Μουζάκης, ό.π., σελ. 21 επ.

⁶ Κατά το άρθρο 67 παρ.2 ΣΛΕΕ, είναι σαφής η διάκριση μεταξύ **απουσίας ελέγχων στα εσωτερικά σύνορα και κοινής πολιτικής ελέγχου των εξωτερικών συνόρων**. Πέραν της αντιδιαστολής των δύο χώρων (εσωτερικά-εξωτερικά σύνορα) που διέπονται από διαφορετικούς κανόνες, η κατάργηση των ελέγχων στο εσωτερικό της ΕΕ προϋποθέτει αποτελεσματικούς και ενιαίου τύπου ελέγχους στα εξωτερικά σύνορα, αφού η παράνομη είσοδος στα εξωτερικά σύνορα ενός κράτους της ΕΕ συνεπάγεται την περαιτέρω ανεμπόδιστη είσοδο του και σε οποιοδήποτε άλλο κράτος της ΕΕ.

⁷ Βλ. για τις διακρίσεις σε αυτές τις τρεις κατηγορίες Μ. Heger, Europäische Beweissicherung- Perspektiven der strafrechtlichen Zusammenarbeit in Europa, ZIS 2014, 549.

διασυνοριακή εγκληματική συμπεριφορά, την οποία έχουν (προ)αποφασίσει. Π.χ. οι Α και Β κλέβουν κοσμήματα στην Βόρεια Ελλάδα, τα οποία στην συνέχεια μεταφέρουν στην Βουλγαρία, όπου τα πωλούν.

2. Ταξιδιώτες που εγκληματούν, δηλ πρόσωπα που κινούμενα ελεύθερα και νόμιμα εντός του ευρωπαϊκού χώρου τελούν μια αξιόποινη πράξη επ' ευκαιρία της παραμονής τους σε άλλη χώρα της ΕΕ. Π.χ. οι Ιταλοί Γ και Δ έχουν έρθει για τουρισμό στην Ελλάδα. Ευρισκόμενοι σε νησί των Κυκλάδων πείθουν τον Χ να αγοράσει έναντι 2.500 € ρολόι, που του παριστούν ότι είναι επώνυμης ελβετικής εταιρείας, ενώ πρόκειται για φθηνή απομίμηση αξίας 50 €.
3. Αξιόποινες πράξεις κατά της ίδιας της ΕΕ, που δεν διευκολύνονται τόσο από την απουσία εσωτερικών ελέγχων, όσο από το γεγονός ότι τελούνται κατά της ΕΕ, μιας υπερεθνικής οντότητας που δεν διαθέτει πλήρεις και αποτελεσματικούς μηχανισμούς προστασίας.

Στις περιπτώσεις αυτές, θα πρέπει να προστεθεί μια τέταρτη κατηγορία: οι πράξεις εκείνες που δεν συνδέονται με φυσική μετακίνηση του δράστη (άρα συμπεριφορά συνδεδεμένη με την ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων), αλλά με ελεύθερη διακίνηση αγαθών ή υπηρεσιών⁸, που οδηγεί σε επέλευση του αξιόποινου αποτελέσματος (βλάβης ή κινδύνου) σε άλλη χώρα της ΕΕ.

Π.χ. ο Φ, υπεύθυνος εταιρείας από την Σλοβακία, αποστέλλει μηχανήματα σε Έλληνες πελάτες, τα οποία λόγω της ελαττωματικής κατασκευής τους οδηγούν σε πρόκληση σωματικών βλαβών σε όσους τα χρησιμοποιούν.

Η τέταρτη αυτή κατηγορία στην σύγχρονη εποχή τείνει να περιλαμβάνει όλο και περισσότερες περιπτώσεις, στις οποίες δεν πρόκειται καν για μεταβίβαση ή κυκλοφορία ενσώματων υλικών αντικειμένων, αλλά για τέλεση αξιόποινων πράξεων σε ψηφιακό περιβάλλον.

Π.χ. ο Γάλλος Φ, ενεργώντας για λογαριασμό της εταιρείας του, αποκτά από το Στρασβούργο, όπου βρίσκεται εγκατεστημένος, μέσω της χρήσης ειδικού λογισμικού αθέμιτη πρόσβαση στους κεντρικούς υπολογιστές της ελληνικής εταιρείας Ε στο

⁸ Εδώ μπορούν να υπαχθούν και οι περιπτώσεις τηλεργασίας, όπου δηλ. ο εργαζόμενος παρέχει τις υπηρεσίες του χωρίς να μετακινείται φυσικά από τον τόπο και το κράτος κατοικίας του.

Μαρούσι και με τον τρόπο αυτό αντιγράφει επαγγελματικά απόρρητα της ανταγωνίστριας εταιρείας Ε.

Ο Ολλανδός Ο, ευρισκόμενος στην Ουτρέχτη, εισέρχεται παράνομα στο σύστημα ηλεκτρονικής τραπεζικής της ελληνικής Τράπεζας Τ, αποκτά πρόσβαση σε λογαριασμούς πελατών της και μεταβιβάζει ποσά από αυτούς σε λογαριασμούς τρίτων.

Ελάχιστα χρειάζεται να τονισθεί ότι το μερίδιο της παγκόσμιας οικονομίας που έχει ψηφιακό ή πληροφοριακό χαρακτήρα αυξάνεται καθημερινά⁹ με άμεση συνέπεια την μεταφορά αντίστοιχα αυξημένου ποσοστού οικονομικής εγκληματικότητας σε αυτό το άυλο, ψηφιακό περιβάλλον. Αν η ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων διευκολύνει την τέλεση διασυνοριακού εγκλήματος σε φυσικό περιβάλλον, είναι πρόδηλο ότι η αυτόματη, άμεση διαβίβαση δεδομένων πέραν εθνικών συνόρων είναι κατεξοχήν πεδίο ανάπτυξης διεθνούς διασυνοριακού εγκλήματος. Βεβαίως, οι περιπτώσεις αυτής της τέταρτης κατηγορίας δεν συνιστούν αξιόποινες πράξεις που τελούνται μόνο εντός της ΕΕ¹⁰. Αποτελούν, ωστόσο, μια μεγάλη πρόκληση για το δικονομικό πλαίσιο της ΕΕ, ώστε να αντιμετωπισθούν έγκαιρα και αποτελεσματικά.

3. Τα τέσσερα ερωτήματα.

Σε όλες τις περιπτώσεις των τεσσάρων κατηγοριών αξιόποινων πράξεων, ενόψει του ενιαίου ευρωπαϊκού χώρου ελευθερίας ασφάλειας και δικαιοσύνης, όπως αυτός ρυθμίζεται συνολικά στα άρθρα 67 επ. ΣΛΕΕ, και ειδικότερα στα άρθρα 82-86 ΣΛΕΕ για την δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις, ανακύπτουν τέσσερα κύρια ερωτήματα:

1. Ποιος διώκει την αξιόποινη πράξη;
2. Ποιος την ερευνά;
3. Ποιος την δικάζει;
4. Ποιος εκτελεί την απόφαση;

⁹ Η μελλοντική προοπτική μάλιστα κατατείνει στην περαιτέρω συρρίκνωση της μεταφοράς υλικών αντικειμένων, καθώς με την χρήση της τεχνολογίας τρισδιάστατης εκτύπωσης, δίνεται πλέον η δυνατότητα επιτόπιας παραγωγής αντικειμένων με μόνη την χρήση ψηφιακών δεδομένων, τα οποία επεξεργάζεται το κατάλληλο λογισμικό.

¹⁰ Η κατάσταση είναι πολύ δυσχερέστερη στην περίπτωση των αξιόποινων διαδικτυακών πράξεων που τελούνται εν μέρει εκτός ΕΕ, καθώς η πάντοτε απαραίτητη δικαστική συνεργασία καθίσταται δυσχερής, γεγονός το οποίο άλλωστε γνωρίζουν και εκμεταλλεύονται οι δράστες. Έτσι, π.χ. ο δράστης που προσφέρει παράνομα μουσικά έργα, ταινίες ή βιβλία (και είναι αξιόποινος για παραβάσεις του νόμου περί πνευματικής ιδιοκτησίας) ελάχιστο κίνδυνο διατρέχει, αν τα δεδομένα του είναι αποθηκευμένα σε διακομιστή (server) ευρισκόμενο σε κάποια ασιατική ή αφρικανική χώρα, όπου η νομοθετική προστασία για τις συγκεκριμένες πράξεις είναι στοιχειώδης και η διάθεση αστυνομικής ή δικαστικής διερεύνησής ανύπαρκτη.

Η απάντηση στα ερωτήματα αυτά είναι προφανής, αν δει κανείς το ζήτημα υπό το **πρίσμα του εσωτερικού δικαίου**. Αρκεί κανείς να διαπιστώσει αν με βάση τα άρθρα 5 επ. ΠΚ εφαρμόζονται οι ελληνικοί ποινικοί νόμοι και, στην συνέχεια, να ανατρέξει στις διατάξεις του ΚΠΔ.

Η πρόκληση του διεθνούς, διασυνοριακού εγκλήματος που τελείται εντός του Χώρου Ασφάλειας Ελευθερίας και Δικαιοσύνης (ΧΑΕΔ) είναι η διαμόρφωση ενός δικονομικού πλαισίου, εντός του οποίου θα επιλύεται με τρόπο ικανοποιητικό το πρόβλημα της παράλληλης, ταυτόχρονης ή διαδοχικής δίωξης, έρευνας, εκδίκασης και εκτέλεσης από τις περισσότερες αρμόδιες αρχές των κρατών μελών.

Η διαμόρφωση ενός ευρωπαϊκού δικονομικού πλαισίου επιτυγχάνει δύο σημαντικούς στόχους: α) **ανεύρεση της ουσιαστικής αλήθειας και ορθή απονομή δικαιοσύνης**, καθώς αποφεύγεται η πολυδιάσπαση της διαδικασίας σε περισσότερες εθνικές έννομες τάξεις, οι οποίες θα έχουν πρόσβαση ενδεχομένως σε τμήμα του αποδεικτικού υλικού ή θα κρίνουν τμήμα μόνο της εγκληματικής δραστηριότητας, που έτυχε να αξιολογηθεί από τις εκάστοτε εθνικές αρχές. β) **προστασία των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου**, ο οποίος άλλως παραμένει έκθετος σε πολλαπλές διώξεις με δεδομένες τις αντίστοιχες δυσχέρειες αποτελεσματικής ουσιαστικής υπεράσπισης. Οι δύο ανωτέρω στόχοι δεν είναι βεβαίως ανταγωνιστικοί, αλλά συμπληρωματικοί, αφού ανεύρεση της αλήθειας και απονομή δικαιοσύνη χωρίς προστασία των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου είναι αδιανόητη για ένα δημοκρατικό φιλελεύθερο κράτος, αλλά και η απεριόριστη κατοχύρωση δικαιωμάτων του κατηγορουμένου που δεν επιτρέπει την εύρεση της αλήθειας οδηγεί σε κατάργηση της δικαιοσύνης. Η εύρεση ενός σημείου ισορροπίας αποτελεί τον τελικό στόχο¹¹.

Είναι εύλογο λοιπόν ότι στο άρθρο 82 ΣΛΕΕ προβλέπονται οι βασικές διατάξεις για την δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις και ειδικότερα στο δικονομικό πεδίο. Η αναζήτηση αυτής της ισορροπίας αποτυπώνεται μάλιστα στην πρόβλεψη μέτρων και κανόνων που κατατείνουν αφενός στην ανεύρεση της ουσιαστικής αλήθειας και στην ορθή απονομή της δικαιοσύνης και αφετέρου στην κατοχύρωση

¹¹ Ως αρνητικά παραδείγματα μπορούν να αναφερθούν αφενός ο δράστης με επαγγελματική οργάνωση, ο οποίος εκμεταλλεύεται την πολυδιάσπαση των εθνικών διαδικασιών και κατορθώνει να αθωωθεί αμετάκλητα από μια εθνική έννομη τάξη και αφετέρου ο κατηγορούμενος, ο οποίος ευρίσκεται ξαφνικά ενώπιον πολλαπλών ποινικών διώξεων που τον εξουθενώνουν οικονομικά και τον εγκλωβίζουν σε έναν κυκεώνα διαδικασιών.

των δικαιωμάτων των προσώπων στην ποινική διαδικασία σε συνδυασμό με κανόνες για το αμοιβαίως παραδεκτό των αποδείξεων.

Πάντως, η σε ευρεία έκταση εναρμόνιση του ποινικού δικαίου (ουσιαστικού και δικονομικού), όπως προβλέπεται στο πρωτογενές ενωσιακό δίκαιο και υλοποιείται μέσω της συνήθους νομοθετικής διαδικασίας (κυρίως οδηγιών), **δεν μπορεί να τοποθετηθεί στην έναρξη της διαδικασίας πολιτικής ενοποίησης, αλλά στο τέλος της**¹².

Ενόψει του γεγονότος ότι το ποινικό δίκαιο ανήκει στον **κατεξοχήν σκληρό πυρήνα** της κρατικής κυριαρχίας¹³, είναι προφανές ότι όσο η ενοποίηση ακολουθεί μια διαδικασία ασύμμετρης εξέλιξης, όπου η οικονομική (και κυρίως νομισματική) ενοποίηση έχει το σαφές χρονικό προβάδισμα, τόσο κάθε προσπάθεια εναρμόνισης των ποινικών διατάξεων θα συναντά πολυάριθμα και σοβαρά εμπόδια, θα είναι αποσπασματική και εκτεθειμένη σε πολλαπλές ενστάσεις¹⁴.

Η αμοιβαία αναγνώριση των «δικαστικών αποφάσεων και διαταγών» κατά την διατύπωση του άρθρου 82 ΣΛΕΕ νοούμενη ως συστατικό στοιχείο του χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης (άρθρο 67 παρ.3 ΣΛΕΕ) ακολουθεί την βασική λογική της ΕΕ ως ενός ενιαίου χώρου που υπερβαίνει τα εθνικά σύνορα¹⁵.

Έτσι, λοιπόν, μετά την ελεύθερη κυκλοφορία αγαθών, προσώπων και υπηρεσιών επιδιώκεται μια αντίστοιχη «ελεύθερη κυκλοφορία» δικαστικών αποφάσεων¹⁶ που διέπεται από την βασική λογική ότι οι δικαστικές αποφάσεις, τα εντάλματα σύλληψης, έρευνας, τα δικονομικά μέτρα δεν πρέπει να διαχωρίζονται σε ημεδαπά και αλλοδαπά, αλλά ως κοινές ευρωπαϊκές διαδικαστικές πράξεις, των οποίων η

¹² M. Kubiciel, *Strafrechtswissenschaft und europäische Kriminalpolitik*, ZIS 2010, 748

¹³ Βλ. σχετική ανάλυση σε Δ. Μουζάκης, *Το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης*, 2009, σελ.71-75

¹⁴ Αξίζει να σημειωθεί ότι, κατά το άρθρο 82 παρ.3 ΣΛΕΕ, αν ένα κράτος θεωρεί ότι σχέδιο οδηγίας που ρυθμίζει θέματα συνεργασίας σε ποινικά δικονομικά ζητήματα «θίγει θεμελιώδεις πτυχές του συστήματός του ποινικής δικαιοσύνης» έχει την δυνατότητα να εμποδίσει την ψήφιση της οδηγίας με αντίστοιχη, πάντως, δυνατότητα άλλων κρατών να καθιερώσουν ενισχυμένη συνεργασία για τις μεταξύ τους σχέσεις σύμφωνα και με τα άρθρα 20 ΣΕΕ και 329 ΣΛΕΕ.

¹⁵ Σφοδρή κριτική στην αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης ασκεί ο Χ. Μυλωνόπουλος, *Κοινοτικό Ποινικό Δίκαιο και Γενικές Αρχές του Κοινοτικού Δικαίου*, ΠοινΧρον 2010, 162 επ. που κάνει λόγο για «λεγόμενη αρχή», η οποία αποτελεί «εφεύρημα», το οποίο «επιβλήθηκε εκ των άνω», για να επιλυθούν πρακτικά ζητήματα. Η S. Gleß, *Zum Prinzip der gegenseitigen Anerkennung*, ZStW 2004 356 θεωρεί ότι η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης αποτελεί ένα «ουδέτερο διαδικαστικό πρότυπο», και συνεπώς το πρόβλημα δεν εντοπίζεται στην εφαρμογή της αρχής καθωστή, αλλά στις συγκρούμενες εθνικές ποινικές αξιώσεις (361), που θα πρέπει να ξεπεραστούν μέσω της εναρμόνισης των κανόνων του ποινικού δικαίου σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

¹⁶ Βλ. την κατατοπιστική παρουσίαση της S.Gleß, ό.π., 354 επ.

τοπική αναφορά έχει καθαρά εσωτερικό χαρακτήρα εντός του ενιαίου ευρωπαϊκού δικονομικού συστήματος¹⁷.

Ενώ στο πεδίο της δικαστικής συνεργασίας σε αστικές υποθέσεις τα προβλήματα παρουσιάζονται λιγότερα, αφενός γιατί οι σχετικοί κανόνες (π.χ. ενοχικού, εργατικού δικαίου) εμφανίζονται στενότερα συνδεδεμένοι με την ενιαία ευρωπαϊκή αγορά και αφετέρου γιατί τα ζητήματα αυτά έχουν λιγότερο παρεμβατικό χαρακτήρα στην προσωπική ελευθερία του ατόμου και στα ατομικά του δικαιώματα, το ζήτημα της εναρμόνισης της ποινικής νομοθεσίας και της ελεύθερης κυκλοφορίας ποινικών αποφάσεων παρουσιάζει διαφορετικής ποιότητας και έντασης προβλήματα. Έχει ορθά σημειωθεί¹⁸ ότι, σε αντίθεση με την ελεύθερη κυκλοφορία αγαθών, υπηρεσιών και προσώπων που μεγιστοποιεί την οικονομική ελευθερία, ευνοεί μέσω του ανταγωνισμού τον καταναλωτή και παρέχει δυνατότητες ελεύθερης απασχόλησης σε όλο τον ευρωπαϊκό χώρο, η ελεύθερη διακίνηση των «ποινικών αποφάσεων και διαταγών» λειτουργεί καταρχήν στην αντίθετη κατεύθυνση: περιορίζει την προσωπική ελευθερία του ατόμου, καθώς τον φέρει αντιμέτωπο με περισσότερες ποινικές διαδικασίες και κανόνες, πέραν εκείνων της πατρίδας του ή του τόπου κατοικίας του. Αυτή η επισήμανση δεν θα πρέπει βεβαίως να μας οδηγήσει να παραβλέψουμε ότι και στους χώρους της διακίνησης αγαθών υπηρεσιών, αγαθών ή προσώπων η ελεύθερη διακίνηση μπορεί να οδηγήσει σε σοβαρή προσβολή δικαιωμάτων με την κυκλοφορία ελαττωματικών ή επιβλαβών προϊόντων, την παροχή εργασίας υπό απαράδεκτες, εξαντλητικές συνθήκες κ.λπ. Σε όλες λοιπόν τις περιπτώσεις ελεύθερης κυκλοφορίας εντός της ΕΕ, απαιτούνται συγκεκριμένοι κανόνες που θα διασφαλίζουν συγκεκριμένα, κοινά αποδεκτά πρότυπα (standards).

Πέραν όμως της δικαιολογημένης επιφύλαξης λόγω της παρεμβατικής, στιγματιστικής λειτουργίας της ποινικής διαδικασίας, προβάλλει και ένα δεύτερο σημαντικό ζήτημα στο χώρο της δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις. Η εγκατάλειψη του μοντέλου της διακρατικής συνεργασίας χάριν μιας ευέλικτης¹⁹, «εσωτερικής» διαδικασίας χωρίς πολλές δυνατότητες κρατικής διαμεσολάβησης

¹⁷ Έτσι, υπό αυτό το πρίσμα, για το ελληνικό σύστημα το ένταγμα της εισαγγελίας της Μαδρίτης δεν διαφέρει από το ένταγμα της εισαγγελίας Λάρισας και η απόφαση του εφετείου της Λισαβόνας από την απόφαση του εφετείου της Πάτρας.

¹⁸ K. Ambos, Transnationale Beweiserlangung - 10 Thesen zum Grünbuch der EU Kommission "Erlangung verwertbarer Beweise in Strafsachen aus einem anderen Mitgliedstaat" ZIS 2011, 559. Στην ίδια κατεύθυνση και H. Satzger, Internationales und europäisches Strafrecht⁴, § 10 αριθμ.25 και στην ελληνική βιβλιογραφία Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι, Ευρωπαϊκό Ποινικό Δίκαιο & Συνθήκη της Λισσαβόνας, 37.

¹⁹ Η ευελιξία αυτή αποτυπώνεται στις σύντομες προθεσμίες που τίθενται, την κατάργηση του ελέγχου του διπλού αξιοποιήσιμου για κατάλογο εγκλημάτων, τους αυξανόμενους κανόνες που ενοποιούν την ποινική νομοθεσία και καθορίζουν συγκεκριμένα πλαίσια ποινών κ.λπ.

σημαίνει αναγκαία και την χαλάρωση της σχέσης πολίτη - εθνικού κράτους, αφού αυτός καθίσταται πλέον (και) υποκείμενο μιας ευρωπαϊκής ποινικής έννομης τάξης. Η νομιμοποίηση μιας τέτοιας ευθείας σχέσης στον χώρο του ποινικού δικαίου μεταξύ ατόμου και ποινικών οργάνων όλων των κρατών της ΕΕ αποτελεί προϊόν μιας δυναμικά εξελισσόμενης διαδικασίας, της οποίας το πέρας, κατά μια άποψη, συνιστά η πολιτική ενοποίηση, κατά άλλους η διαμόρφωση μιας κοινής πολιτιστικής ταυτότητας²⁰. Όποιος λοιπόν έχει συνείδηση του στιγματιστικού χαρακτήρα της κρατικής-ποινικής κύρωσης και του δημοσίου, κρατικού χαρακτήρα της ποινικής διαδικασίας, δεν μπορεί παρά να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις θα πρέπει να αντιμετωπίζεται με ιδιαίτερη προσοχή και ευαισθησία από τα νομοθετικά όργανα της ΕΕ, αλλά και από τα ίδια τα κράτη μέλη.

3.1. Ποιος δικάζει

Η Ευρωπαϊκή Ένωση ασχολήθηκε πρωταρχικά με το τρίτο ερώτημα: ποιος δικάζει την πράξη;

Με την Σύμβαση Σένγκεν της 14/6/1985 (Σένγκεν Ι) και την Συμφωνία Εφαρμογής της Σύμβασης Σένγκεν της 19/6/1990 (Σένγκεν ΙΙ) (που κυρώθηκε στην χώρα μας με το Ν. 2514/1997) καθιερώθηκε το ευρωπαϊκό δεδικασμένο (άρθρο 54 της Συμφωνίας). Πέρα από τις ειδικότερες ρυθμίσεις, που δεν μπορούν να μας απασχολήσουν εδώ, κύριο χαρακτηριστικό της ήταν ότι δημιούργησε ένα κοινό ευρωπαϊκό πλαίσιο για την αμοιβαία αναγνώριση αλλοδαπών αποφάσεων και έτσι αποτέλεσε σημαντικό διεθνές συμβατικό κείμενο καθιέρωσης του *ne bis in idem*.²¹ Με την σύμβαση Σένγκεν και την ενιαία ρύθμιση του ευρωπαϊκού δεδικασμένου²², ουσιαστικά οι ποινικές αποφάσεις των άλλων κρατών μελών εντάσσονται σε ένα εσωτερικό ευρωπαϊκό πλαίσιο και παύουν να αποτελούν « αλλοδαπές αποφάσεις» με την παραδοσιακή έννοια του όρου.

²⁰ Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι δεν υποστηρίζουμε την θέση ότι η πολιτική ενοποίηση ή μια κοινή πολιτιστική ταυτότητα είναι ένας *eo ipso* ορθός στόχος, αλλά ότι οι συνθήκες αυτές είναι **αναγκαίες αν θέλουμε να διαμορφώσουμε έναν ενιαίο ποινικό δικονομικό χώρο.**

²¹ Βλ. αναλυτικότερα για το άρθρο 54 της σύμβασης Δ. Κιούπης, Το ευρωπαϊκό δεδικασμένο κατά το άρθρο 54 της Σύμβασης Εφαρμογής της Συμφωνίας του Σένγκεν σε Τιμ. Τόμο για τον Ν. Ανδρουλάκη, 2003, σελ. 909 επ.

²² Με βάση σχετικό πρωτόκολλο της Συνθήκης του Άμστερνταμ η σύμβαση και η συμφωνία εφαρμογής του Σένγκεν αποτελούν από την 1/5/1999 τμήμα του ενωσιακού δικαίου.

Σύμφωνα με το άρθρο 54 της Σύμβασης, δικάζει *μόνο* το δικαστήριο, που πρώτο εξέδωσε αμετάκλητη απόφαση για μια υπόθεση²³. Κάθε άλλο δικαστήριο (οποιοδήποτε κράτους μέλους) δεσμεύεται από το ευρωπαϊκό δεδικασμένο και δεν μπορεί να δικάσει. Η σημαντική αυτή ενιαία ρύθμιση συγκεκριμενοποιήθηκε μέσω της εθνικής νομολογίας, αλλά κυρίως της νομολογίας του ΔΕΕ ως προς τρία βασικά σημεία:

α) τι νοείται ως αμετάκλητη απόφαση, β) πώς προσδιορίζεται η ταυτότητα της πράξης για την οποία εκδόθηκε η απόφαση, γ) ποια είναι η έννοια της έκτισης της ποινής

Έτσι, κατά τη νομολογία του ΔΕΕ στην έννοια της αμετάκλητης απόφασης δεν περιλαμβάνεται μόνο η δικαστική απόφαση που εκδίδεται στην κύρια διαδικασία ή άλλη δικαστική απόφαση στο πλαίσιο της προδικασίας (π.χ απόφαση αντίστοιχη με το ελληνικό βούλευμα)²⁴, αλλά και πράξεις των εισαγγελικών αρχών που «κλείνουν την υπόθεση» με επιβολή όρων (όπως καταβολή χρηματικού ποσού)²⁵. Πρόσφατα, μάλιστα, στην υπόθεση M.²⁶ έγινε δεκτό ότι εδώ υπάγονται και «αποφάσεις» (δικαστικών ή εισαγγελικών αρχών) που παράγουν περιορισμένο εθνικό δεδικασμένο, καθώς παύουν προσωρινά την ποινική δίωξη ή αρχειοθετούν την υπόθεση λόγω ανεπαρκών στοιχείων. Κατά την πρόσφατη νομολογία του ΔΕΕ, και στις περιπτώσεις αυτές τα δικαστήρια των άλλων κρατών μελών δεν μπορούν να δικάσουν την ίδια υπόθεση, καθώς η περαιτέρω έρευνά της μπορεί να συνεχιστεί μόνο από τα δικαστήρια του κράτους που εξέδωσε την αρχική απόφαση

Σε σχέση με το ζήτημα της ταυτότητας της πράξης το ΔΕΚ, με κύριο σημείο αναφοράς την απόφαση στην υπόθεση van Esbroeck²⁷, ακολούθησε μια ευρεία ερμηνεία υιοθετώντας μια δική του αυτόνομη έννοια περί πράξης²⁸, που δεν

²³ Κατά το άρθρο 54 ΣΣένγκεν : «Όποιος δικάστηκε τελεσίδικα από ένα Συμβαλλόμενο Μέρος δεν μπορεί να διωχθεί από ένα άλλο Συμβαλλόμενο Μέρος για τα ίδια πραγματικά περιστατικά, υπό τον όρο όμως ότι, σε περίπτωση καταδίκης, η ποινή έχει εκτιθεί ή εκτίεται ή δεν μπορεί πλέον να εκτιθεί σύμφωνα με τους νόμους του Συμβαλλόμενου Μέρους που επέβαλε την καταδίκη».

²⁴ Δεδικασμένο δεν παράγεται μόνο από τις αποφάσεις που αποφαίνονται επί της ουσίας, αλλά και από εκείνες που παύουν οριστικά την ποινική δίωξη λόγω παραγραφής.(υπόθεση Gasparini C-467/04)

²⁵ Βλ. ήδη τις αποφάσεις του ΔΕΕστις υποθέσεις Brügge, Gözütok (C-385/2001, 187/2001)

²⁶ Υπόθεση C-398/12. Βλ. σχολιασμό της απόφασης σε C. Burchard, “ Wer zuerst kommt, mahlt zuerst- und als einziger”, Zuständigkeitskonzentrationen durch das europäische ne bis in idem bei beschränkt rechtskräftigen Entscheidungen, HRRS 2015, 26 επ. , Α.Τζαννετής, Περιορισμένο εθνικό και απεριόριστο ευρωπαϊκό δεδικασμένο, ΠοινΧρον 2015, 166 επ.

²⁷ Η συγκεκριμένη υπόθεση (C 436/04) αφορούσε το ζήτημα της παράλληλης δίωξης για εισαγωγή και εξαγωγή ναρκωτικών Στην ίδια κατεύθυνση και η μεταγενέστερη απόφαση van Straaten (C 150/05)

²⁸ Βλ. τις αναπτύξεις του M. Böse, Der Grundsatz “ ne bis in idem” und der europäische Haftbefehl : europäischer ordre public vs gegenseitige Anerkennung HRRS, 2012, 19 επ. με αναλυτικό σχολιασμό της υπόθεσης Mantello (C 261.09)

εξαρτάται από τα (εν μέρει διαφορετικά) κριτήρια που δέχονται τα κράτη μέλη ή από το κριτήριο οριοθέτησης της πράξης που έγινε δεκτό από το δικαστήριο του κράτους, το οποίο εξέδωσε την πρώτη απόφαση επί της συγκεκριμένης υποθέσεως.

Το τρίτο σημείο που κλήθηκε να ερμηνεύσει το δικαστήριο ήταν εκείνο της έκτισης της ποινής σε περίπτωση καταδίκης, αφού κατά το άρθρο 54 της Σύμβαση Σένγκεν για να αναγνωρισθεί το δεδικασμένο απαραίτητη προϋπόθεση είναι ότι « σε περίπτωση καταδίκης, η ποινή έχει εκτιθεί ή εκτίεται ή δεν μπορεί πλέον να εκτιθεί σύμφωνα με τους νόμους του Συμβαλλόμενου Μέρους που επέβαλε την καταδίκη». Πέρα από τις σαφείς περιπτώσεις, όπου ο καταδικασθείς εξέτισε την επιβληθείσα ποινή, σε περίπτωση ποινής σε αναστολή ο καταδικασθείς θεωρείται ότι εκτίει την ποινή εφόσον τηρούνται οι όροι της αναστολής, ενώ η ποινή δεν μπορεί να εκτιθεί σε περίπτωση χάρης ή αμνηστίας.

Στο σημείο αυτό, αξίζει να σημειωθεί ότι μετά το 2009 και την ψήφιση του Χάρτη θεμελιωδών δικαιωμάτων το ζήτημα του ευρωπαϊκού δεδικασμένου ρυθμίζεται (και) από το άρθρο 50 του Χάρτη, σύμφωνα με το οποίο: «Κανείς δεν διώκεται ούτε τιμωρείται ποινικά για αδίκημα για το οποίο έχει ήδη αθωωθεί ή καταδικασθεί εντός της Ένωσης με οριστική απόφαση ποινικού δικαστηρίου σύμφωνα με το νόμο». Η κατοχύρωση του ευρωπαϊκού *ne bis in idem* σε επίπεδο πρωτογενούς ενωσιακού δικαίου συνιστά αναμφισβήτητο ένα περαιτέρω βήμα αναβάθμισής του, αφού αυτό μεταφέρεται από μια πολυμερή διεθνή συνθήκη στο κυρίως σώμα του ευρωπαϊκού δικαίου. Από την άλλη πλευρά, το άρθρο 54 της Σύμβασης Σένγκεν δεν στερείται σημασίας, αφού α) παραμένει σε ισχύ για τα συμβαλλόμενα μέρη της σύμβασης που δεν είναι μέλη της ΕΕ²⁹ β) δεν έχει αποσαφηνισθεί το ζήτημα της σχέσης του άρθρου 50 του Χάρτη και του άρθρου 54 της Σύμβασης Σένγκεν, καθώς στο πρώτο δεν περιέχεται πλέον καθόλου διάταξη περί έκτισης της ποινής που επιβλήθηκε με την αρχική απόφαση και άρα, αν το άρθρο 50 έχει καταργήσει το άρθρο 54 της Σύμβασης, η προϋπόθεση αυτή δεν ισχύει πλέον³⁰, ενώ δεν έχει ακόμη κριθεί αν η διαφορετική διατύπωση του άρθρου 50 του Χάρτη που κάνει ρητά αναφορά σε

²⁹ Δηλ. την Ισλανδία, Νορβηγία, Ελβετία και το Λιχτενστάιν.

³⁰ Υπέρ αυτής της άποψης Δ.Μουζάκης, 141 επ, Η. Αναγνωστόπουλος, *Ne bis in idem*, Ευρωπαϊκές και Διεθνείς όψεις, 2008, 174 R.Merkel/J Scheinfeld ZIS 2012, 212. Αντίθετοι Η. Satzger §10 αριθμ. 68, Η. Satzger, *Auf dem Weg zu einer „europäischen Rechtskraft“* ? FS Roxin, 1515 επ., 1525 και R.Esser, *Europäisches und internationales Strafrecht*, 2014 §7 αριθμ. 44 Βλ. για το θέμα Δ.Κιούπης, Παρατηρήσεις στην απόφαση ΟΛΑΠ 1/2011, ΝοΒ 2011, σελ.1620 επ. και την διεξοδική ανάλυση του M.Böse, *Ausnahmen vom „grenzüberschreitenden“ ne bis in idem* ? σε FS Kühne, 519 επ. για το ζήτημα της περαιτέρω ισχύος των εθνικών επιφυλάξεων κατά το άρθρο 55 ΣΣένγκεν.

αποφάσεις « ποινικού δικαστηρίου» μπορεί να έχει κάποια επιρροή στην ήδη διαμορφωθείσα νομολογία του ΔΕΕ υπό το καθεστώς της Σύμβασης Σένγκεν.

Επίσης, στην πρόσφατη νομολογία του ΔΕΕ αντιμετωπίστηκαν, μάλλον προσωρινά, το ζήτημα της ύπαρξης δεδικασμένου σε περίπτωση ποινικής καταδίκης και φορολογικών κυρώσεων για την ίδια πράξη³¹, αλλά και το ζήτημα των ορίων και όρων του δεδικασμένου των αποφάσεων που εκδόθηκαν χωρίς την φυσική παρουσία του κατηγορουμένου³². Στις ανωτέρω υποθέσεις εμφανίζονται και οι προβληματισμοί σχετικά με την δυνατότητα προβολής συνταγματικών επιχειρημάτων αναφορικά με το δεδικασμένο μιας αλλοδαπής ποινικής απόφασης ή της αυτοτελούς επίκλησης του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη, πέραν των περιπτώσεων που αναγνωρίζει το δευτερογενές ενωσιακό δίκαιο³³.

Το ζήτημα του ευρωπαϊκού δεδικασμένου εμφανίζεται και σε ένα άλλο από τα κύρια νομικά εργαλεία, την απόφαση –πλαίσιο για το Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης³⁴, και πιο συγκεκριμένα στο άρθρο 3 παρ. 2, όπου προβλέπεται ότι συνιστά υποχρεωτικό λόγο άρνησης εκτέλεσης του ΕΕΣ. Από τον συνδυασμό των δύο διατάξεων καθίσταται προφανές ότι το εύρος του ευρωπαϊκού δεδικασμένου κατά άρθρο 54 της Σύμβ Σένγκεν και 50 Χάρτη περιορίζει αντιστοίχως τις πεδίο εφαρμογής του ΕΕΣ στις αντίστοιχες περιπτώσεις.

Ως προς το ζήτημα αυτού του τρίτου ερωτήματος, παρατηρούμε ότι απετέλεσε ήδη από εικοσαετίας αντικείμενο ρύθμισης και χάρη στη νομολογία του ΔΕΚ (μετέπειτα ΔΕΕ), αλλά και την ένταξη του στο πρωτογενές δίκαιο της ΕΕ (50 Χάρτης θεμελιωδών δικαιωμάτων) έχει αποκτήσει σαφές περιεχόμενο. Ωστόσο, τα σημαντικά εμπόδια και δυσχέρειες που σημειώνονται, είναι δύσκολο να ξεπεραστούν αφού παραμένουν: α) οι **σημαντικές αποκλίσεις** μεταξύ των εθνικών ποινικών

³¹ Υπόθεση Fransson (C-617/10). Το ΔΕΕ δέχθηκε ότι η δίωξη αδικημάτων σχετικών με τον ΦΠΑ από τα κράτη μέλη συνιστά εφαρμογή ενωσιακού δικαίου, αντιμετώπισε το ζήτημα του δεδικασμένου υπό το πρίσμα της κρίσης αν οι διοικητικές κυρώσεις έχουν ποινικό χαρακτήρα σύμφωνα με τα τρία κριτήρια του ΕΣΔΑ, αλλά θεώρησε τελικά εαυτό αναμώδιο να κρίνει επ αυτού του ζητήματος παραπέμποντας την υπόθεση στα εθνικά δικαστήρια.

³² Βλ. υπόθεση Melloni (C-399/11), που ασχολήθηκε με το ζήτημα της άρνησης εκτέλεσης ευρ. Εντάλματος σύλληψης σε περίπτωση ερήμην καταδίκης μετά την απόφαση-πλαίσιο 2009/299.

³³ Στην ανωτέρω απόφαση Melloni, το ΔΕΕ έκρινε (αριθμ.58, 59) ότι δεν είναι δυνατή η επίκληση συνταγματικών διατάξεων στο πλαίσιο της ερμηνείας του άρθρου 53 του Χάρτη

³⁴ Η απόφαση πλαίσιο για το ΕΕΣ έχει ενσωματωθεί στις έννομες τάξεις όλων των μελών της ΕΕ. Όλα τα στοιχεία σχετικά με την ενσωμάτωση των αποφάσεων-πλαισίων προέρχονται από τον ιστότοπο του Ευρωπαϊκού Δικαστικού Δικτύου (http://www.ejn-crimjust.europa.eu/ejn/ejn_home.aspx) με χρονικό σημείο αναφοράς τον Ιούνιο του 2015.

νομοθεσιών (σε ουσιαστικό και δικονομικό δίκαιο³⁵) και β) οι ασύμμετροι ρυθμοί εξέλιξης μεταξύ οικονομικής (κυρίως νομισματικής) συνεργασίας και συναφών κανόνων αφενός και θεσμικής συγκρότησης στον χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, καθώς το δημοκρατικό έλλειμμα δεν έχει μειωθεί σημαντικά, η παραγόμενη ενωσιακή ποινική νομοθεσία αποτελεί σε μεγάλο βαθμό προϊόν της γραφειοκρατίας των Βρυξελλών, ο βαθμός αποδοχής των αντίστοιχων θεσμών από τους πολίτες είναι χαμηλός ενώ συχνά τα θέματα ποινικής δικονομικής συνεργασίας φαίνεται να αντιμετωπίζονται κυρίως υπό το πρίσμα της επιτάχυνσης και της αποτελεσματικότητας.

Ταυτόχρονα, δεν μπορεί να παραγνωρίσει κανείς ότι η αναγνώριση και κατοχύρωση του θεμελιώδους δικαιώματος του πολίτη να μην δικάζεται δύο φορές για την ίδια πράξη εντός του χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης αποτελεί σημαντικό δείκτη ποιότητας του νομικού πολιτισμού της ΕΕ.

3.2. Ποιος εκτελεί την απόφαση

Ας έλθουμε τώρα στο τέταρτο ερώτημα : ποιος εκτελεί την απόφαση ;

Και στο στάδιο της εκτέλεσης των αποφάσεων, η ΕΕ ενεργοποιήθηκε ήδη από το 2002 στο πλαίσιο της απόφασης –πλαισίου για το Ευρωπαϊκό Ένταλμα Σύλληψης που εκδίδεται και « για την εκτέλεση ποινής ή μέτρου στερητικού της ελευθερίας» με την καθιέρωση ενός ευέλικτου μηχανισμού που αντικατέστησε την παραδοσιακή διαδικασία έκδοσης και επιτρέπει την παράδοση του καταδικασθέντος, εφόσον η ποινή που του επιβλήθηκε είναι στερητική της ελευθερίας τουλάχιστον 4 μηνών και μάλιστα σε αρκετές πράξεις χωρίς έλεγχο του διπλού αξιοποίνου και με περιοριστική πρόβλεψη των λόγων άρνησης εκτέλεσης του εντάλματος.

Στην συνέχεια, εκδόθηκε η απόφαση-πλαίσιο 2005/214 (για την αμοιβαία αναγνώριση επί χρηματικών ποινών)³⁶, ενώ αξιοσημείωτο είναι ότι κατά τα έτη 2008 και 2009 σημειώθηκε έντονη δραστηριοποίηση στο ίδιο πεδίο της εκτέλεσης με την υιοθέτηση των αποφάσεων-πλαισίων 2008/2009³⁷ (για την μεταφορά του

³⁵ Ο. Δ. Μουζάκης (υποσημ. 5), σελ. 125 κάνει λόγο για έλλειψη «κοινών σε ευρωπαϊκό επίπεδο δικονομικών εγγυήσεων». Αναλυτική παρουσίαση των διαφορών μεταξύ των δικονομικών συστημάτων με αναφορά στα διαφορετικά πολιτιστικά περιβάλλοντα από τα οποία προέρχονται βλ. σε T.Hötnle, Unterschiede zwischen Strafverfahrensordnungen und ihre kulturellen Hintergründe, ZStW 2005, 801 επ., η οποία μάλιστα συμπεραίνει ότι οι διαφορές στο πεδίο του δικονομικού δικαίου είναι σημαντικότερες σε σχέση με αυτές του ουσιαστικού δικαίου.

³⁶ Δεν έχει ενσωματωθεί στην ελληνική νομοθεσία.

³⁷ Με βάση στοιχεία του Ιουνίου 2015, η συγκεκριμένη Α-Π έχει ενσωματωθεί στη νομοθεσία 24 κρατών μελών (εκτός της Βουλγαρίας, Γερμανίας, Ιρλανδίας και Πορτογαλίας)

καταδικασθέντος σε άλλη χώρα) 2008/947³⁸ (αναγνώριση αποφάσεων που επιβάλλουν ποινές με αναστολή ή απόλυση υπό όρους) και 2009/829³⁹ (αναγνώριση αποφάσεων για εναλλακτικά μέτρα επιτήρησης)⁴⁰. Μέσα από έναν ευέλικτο μηχανισμό εκτέλεσης ποινικών καταδικαστικών αποφάσεων, με τις εναλλακτικές δυνατότητες: α) εκτέλεση ενός ΕΕΣ και έκτιση της ποινής στο κράτος που εξέδωσε την καταδικαστική απόφαση, β) αναγνώριση της αλλοδαπής απόφασης για στέρηση της ελευθερίας και έκτιση της ποινής σε άλλο κράτος, γ) εκτέλεση της απόφασης για χρηματική ποινή, ή έκτιση της ποινής που ανεστάλη ή της απόφασης που επέβαλε υπό όρον απόλυση με παρακολούθηση των σχετικών όρων από το τρίτο κράτος, αλλά και δ) επιτήρηση του κατηγορουμένου στον οποίο δεν έχει επιβληθεί προσωρινή κράτηση δημιουργείται ένα πλέγμα ελεύθερης κυκλοφορίας των σχετικών αποφάσεων με άξονα την αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης.

Και στον τομέα αυτό, παρά τα σημαντικές νομοθετικές εξελίξεις, η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης συναντά δύο εμπόδια: ένα δικονομικό, κατά πόσον η διαδικασία που ακολουθήθηκε είναι συμβατή με ένα ελάχιστο όριο εγγυήσεων που συνδέονται με το κράτος δικαίου, και ένα ουσιαστικού δικαίου, αν υπάρχει διπλό αξιόποινο⁴¹.

Μάλιστα και στις περιπτώσεις αυτές, όπως και στο ΕΕΣ, η ύπαρξη ενός καταλόγου πράξεων για τις οποίες δεν απαιτείται έλεγχος του διττού αξιόποινου οδηγεί στο παράδοξο να εκτίεται στερητική της ελευθερίας ποινή ή χρηματική ποινή για έγκλημα που δεν υπάρχει στο κράτος έκτισης!

3.3. Ποιος διώκει την πράξη

Ας γυρίσουμε στο πρώτο ερώτημα: ποιος διώκει την πράξη. Σε μια υπόθεση με διεθνή, διασυνοριακό χαρακτήρα περισσότερες έννομες τάξεις έχουν μια αυτοτελή αξίωση δίωξης του εγκλήματος και εφαρμογής των ποινικών τους νόμων βάσει των αρχών της εδαφικότητας, της ενεργητικής και παθητικής προσωπικότητας (αλλού η συμπεριφορά και αλλού το αποτέλεσμα,. διαφορετική υπηκοότητα δραστών και παθόντων κ.λπ.)

³⁸ Ενσωμάτωση από 22 κράτη μέλη (εκτός Γερμανίας, Ιταλίας, Πορτογαλίας, Σουηδίας, Βρετανίας και Γαλλίας)

³⁹ Έχει ενσωματωθεί στη νομοθεσία 18 κρατών μελών (εκτός Βελγίου, Βουλγαρίας, Κύπρου, Γαλλίας, Γερμανίας, Ιρλανδίας, Ιταλίας, Λουξεμβούργου, Πορτογαλίας και Σουηδίας)

⁴⁰ Οι τρεις αποφάσεις πλαίσια έχουν ενσωματωθεί στην ελληνική έννομη τάξη με το Ν. 4307/2014

⁴¹ B.Schünemann/B. Roger, Die Karawane zur Europäisierung des Strafrechts zieht weiter ZIS 2010, 518

Παραδείγματα:

Μια σπείρα κλέβει πολυτελή αυτοκίνητα από την χώρα Α, τα οποία πωλεί στην χώρα Β

Ο Έλληνας Α στέλνει από διακομιστή που βρίσκεται στην Ιταλία μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου ιό που προκαλεί βλάβη σε δεδομένα υπολογιστών που βρίσκονται στο Βέλγιο, την Ολλανδία και την Γαλλία.

Η ταυτόχρονη ή, εν πάση περιπτώσει, παράλληλη δίωξη της ίδιας αξιόποινης πράξης από περισσότερες έννομες τάξεις δημιουργεί προβλήματα όχι μόνο για την ορθή απονομή της δικαιοσύνης σε όλα τα στάδια της διαδικασίας (με πολυδιάσπαση στην συλλογή αποδείξεων, την απόφαση για παραπομπή, περαιτέρω ανάκριση ή απαλλαγή, παράλληλη εκδίκαση στην κύρια διαδικασία, μέχρι την έκδοση αμετάκλητης απόφασης σε κάποια έννομη τάξη, οπότε το ζήτημα θα λάβει πλέον την διάσταση ευρωπαϊκού δεδικασμένου), αλλά και για την άσκηση των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου σε περισσότερα fora.

Η ασυντόνιστη, παράλληλη δίωξη της ίδιας πράξης οδηγεί στην de facto εφαρμογή της αρχής «όποιος φτάσει πρώτος», αλλά δημιουργεί και θέματα ουσιαστικής δικαιοσύνης, όταν η πρώτη δίωξη καταλήγει σε υπερβολικά επεικλή μεταχείριση, επειδή π.χ δεν είχαν διαπιστωθεί επιβαρυντικές περιστάσεις, ή άλλα στοιχεία ακριβέστερου καθορισμού της ποινικής ευθύνης που διαπιστώθηκαν στο δεύτερο κράτος, ενώ και οι ποινικές διαδικαστικές ενέργειες στο δεύτερο κράτος θα έχουν γίνει επί ματαίω

Ακόμη, επισημαίνεται ο κίνδυνος του forum shopping ή του forum fleeing, δηλ. της σκόπιμης και κατευθυνόμενης από τον κατηγορούμενο επιλογής μιας συγκεκριμένης έννομης τάξης ή της αποφυγής μιας συγκεκριμένης έννομης τάξης, καθώς και η δυσχέραση της αποτελεσματικής άσκησης των υπερασπιστικών δικαιωμάτων, όταν ο κατηγορούμενος βρίσκεται ταυτόχρονα διωκόμενος σε περισσότερες έννομες τάξεις, εγκλωβισμένος σε ένα παιχνίδι πινγκ πονγκ μεταξύ των εννόμων τάξεων με τον ίδιο στον εξαιρετικά δυσάρεστο ρόλο της μπάλας..

Όπως είναι προφανές, το πρόβλημα εδώ είναι ιδιαίτερα ευαίσθητο, καθώς δεν πρόκειται για αναγνώριση του δεδικασμένου μιας ήδη αμετάκλητης απόφασης ή για εκτέλεση μιας ήδη επιβληθείσης ποινής, αλλά ο συντονισμός και η επίλυση της σύγκρουσης δικαιοδοσιών ανάγεται στα πρώτα στάδια της ποινικής διαδικασίας δηλ.

στο στάδιο της προκαταρκτικής εξέτασης ή της ποινικής δίωξης, και πιο συγκεκριμένα *αν και που* θα ασκηθεί η ποινική δίωξη.

Η απάντηση του ερωτήματος δεν συνδέεται μόνο με την εύρεση των κατάλληλων κριτηρίων επιλογής της «αρμόδιας» ποινικής έννομης τάξης και την διαμόρφωση της «ορθής» διαδικασίας έρευνας και δίωξης, αλλά εν τέλει, σε περίπτωση καταφατικής απάντησης υπέρ μιας έννομης τάξης, σημαίνει αναγκαία ότι ορισμένα κράτη θα παραιτηθούν από την ποινική τους αξίωση χάριν μιας άλλης ποινικής δικαιοδοσίας⁴².

Οι πρώτες προσπάθειες επίλυσης αυτών των ζητημάτων έγιναν αποσπασματικά (αναφορικά με συγκεκριμένες αξιόποινες πράξεις) με την ΑΠ 2000/383 για την παραχάραξη του ευρώ και την ΑΠ 2002/475 για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας. Στο άρθρο 7 παρ.3 της πρώτης απόφασης-πλαisiού, καλούνται απλώς τα μέλη να συνεργασθούν «προκειμένου να αποφασιστεί ποιο εξ αυτών θα διώξει ποινικώς τον ή τους δράστες, ώστε η ποινική δίωξη να περιορίζεται ει δυνατόν σε ένα και μόνο κράτος μέλος», ενώ στο άρθρο 9 παρ.2 της δεύτερης απόφασης-πλαisiού προστίθεται ότι «τα κράτη μέλη μπορούν να χρησιμοποιήσουν οποιοδήποτε όργανο ή μηχανισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης, προκειμένου να διευκολυνθεί η συνεργασία μεταξύ των δικαστικών τους αρχών και ο συντονισμός των ενεργειών τους» και απαριθμούνται συγκεκριμένα κριτήρια που πρέπει να λαμβάνονται διαδοχικά υπόψη (τόπος τέλεσης, υπηκοότητα δράστη, υπηκοότητα θυμάτων, κράτος όπου ανακαλύφθηκε ο δράστης). Μερικά χρόνια αργότερα, με την τελευταία ποινική απόφαση-πλαίσιο, την υπ' αριθμ. 2009/948/ΔΕΥ «για την πρόληψη και τον διακανονισμό συγκρούσεων δικαιοδοσίας σε ποινικές υποθέσεις», το ζήτημα ρυθμίζεται γενικά και αναλυτικά με ρυθμίσεις για ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ ερωτώσας και ερωτωμένης αρχής, διαδικασία διαβουλεύσεων, συνεργασία με την Eurojust κ.λπ.⁴³

Σημεία αιχμής παραμένουν: α) τα κριτήρια για την επιλογή μιας δικαιοδοσίας, καθώς οι ιδιομορφίες και οι ιδιαιτερότητες κάθε περίπτωσης δύσκολα μπορούν να οδηγήσουν σε μια γενικώς ισχύουσα ιεράρχηση κριτηρίων⁴⁴ του τύπου: 1.τόπος τέλεσης, 2. υπηκοότητα δράστη, 3. υπηκοότητα θύματος, 4. τόπος όπου

⁴² Για το πρόβλημα της συνδρομής ποινικής δικαιοδοσίας περισσότερων κρατών βλ. και τις επισημάνσεις της Μ. Καϊάφα-Γκιμπάντι, Κοινές δικονομικές αρχές ως βάση μιας διακρατικής ποινικής καταστολής, ΠοινΧρον 2007, 680 επ.

⁴³ Αξίζει να σημειωθεί ότι την συγκεκριμένη Α-Π δεν έχουν ενσωματώσει ακόμη 7 κράτη μέλη (Ελλάδα, Ισπανία, Βρετανία, Λουξεμβούργο, Βουλγαρία, Πολωνία και Πορτογαλία).

⁴⁴ Μια τέτοια πρόταση σε B. Hecker, Jurisdiktionskonflikte in der EU, ZIS 2011, 60 επ.

ανακαλύφθηκε ο δράστης, 5. τόπος που έχουν ήδη συγκεντρωθεί τα περισσότερα ή σημαντικότερα αποδεικτικά στοιχεία κ.λπ. Έτσι, η μόνη ρεαλιστική λύση φαίνεται να είναι μια ad hoc στάθμιση από τις περισσότερες εθνικές αρχές. Ακόμη και αν ήταν εφικτή στο μέλλον μια γενικά δεσμευτική ιεράρχηση τέτοιων κριτηρίων, θα παρέμενε το πρόβλημα, όταν περισσότερα κράτη μέλη ασκούν ποινική δικαιοδοσία βάσει του ίδιου κριτηρίου, επειδή υπάρχουν περισσότεροι τόποι τέλεσης, επειδή οι περισσότεροι δράστες ή τα περισσότερα θύματα έχουν διαφορετικές υπηκοότητες κ.ο.κ.⁴⁵

Ένα δεύτερο θέμα σχετίζεται με τον ρόλο της Eurojust και κατά πόσον τα κράτη μέλη είναι πρόθυμα, πέρα από έναν επιβοηθητικό, συντονιστικό ρόλο, να της αναγνωρίσουν και έναν πιο παρεμβατικό ρόλο. Το άρθρο 12 της απόφασης πλαισίου προβλέπει ότι, σε περίπτωση μη επίτευξης συμφωνίας μεταξύ των αρχών των κρατών μελών, το ζήτημα παραπέμπεται στην Eurojust «εφόσον το ζήτημα εμπίπτει στις αρμοδιότητες της Eurojust δυνάμει του άρθρου 4 παράγραφος 1 της απόφασης Eurojust»⁴⁶

Τέλος, αμφιλεγόμενο είναι και το ζήτημα κατά πόσον ο κατηγορούμενος θα πρέπει να συμμετέχει στην διαδικασία επίλυσης και συντονισμού της σύγκρουσης δικαιοδοσιών, εφόσον βέβαια είναι ήδη κατηγορούμενος και έχει ήδη απολογηθεί ή κληθεί να απολογηθεί ενώπιον περισσότερων εισαγγελικών ή ανακριτικών αρχών⁴⁷.

3.4. Ποιος ερευνά την πράξη

Ερχόμαστε τώρα στο δεύτερο ερώτημα: Ποιος ερευνά; Πρόκειται, με άλλα λόγια, για το ζήτημα της συλλογής αποδείξεων και της αξιοποίησης τους στο πλαίσιο μιας ποινικής διαδικασίας, στον βαθμό όπου αυτές λαμβάνουν χώρα σε διαφορετικά κράτη μέλη. Στο σημαντικό αυτό ζήτημα, που μνημονεύεται πλέον ρητά στο άρθρο 82 παρ.2 α) της ΣΛΕΕ (πρόβλεψη οδηγιών που θεσπίζουν κανόνες για το αμοιβαίως παραδεκτό των αποδείξεων μεταξύ των κρατών μελών) είχαν σημειωθεί τα λιγότερα βήματα προόδου μέχρι την Συνθήκη της Λισαβόνας. Ενώ ήδη από το 2002, με την

⁴⁵ Η άποψη των R.Merkel/ J. Scheinfeld ότι *μακροπρόθεσμα* δεν θα πρέπει να έχει καμιά σημαία ποιο από τα κράτη μέλη θα ασκήσει δίωξη, όπως δεν έχει σήμερα σημασία αν η δίωξη θα ασκηθεί από την μία ή την άλλη εισαγγελία του ίδιου κράτους αποτελεί κατά την γνώμη μου μια εξαιρετικά επισφαλής πρόβλεψη, που υπερβαίνει τους χρονικούς ορίζοντες μιας έλλογης πρόγνωσης.

⁴⁶ Κατά το άρθρο 4 παρ. 1 της απόφασης Eurojust (απόφαση 2002/187/ΔΕΥ, όπως τροποποιήθηκε με την απόφαση 2009/426/ΔΕΥ): «Το πεδίο γενικής αρμοδιότητας της Eurojust καλύπτει: α) τις μορφές εγκληματικότητας και τις αξιόποινες πράξεις για τις οποίες η Ευρωπόλ έχει, ανά πάσα στιγμή, αρμοδιότητα δράσης β) άλλες αξιόποινες πράξεις οι οποίες τελέστηκαν σε συνάρτηση με τις μορφές εγκληματικότητας και τις αξιόποινες πράξεις που αναφέρονται στο στοιχείο α) .»

⁴⁷ Αρνητικός ο B. Hecker, ό.π. 62 με αναφορά και στην αντίθετη άποψη του I.Anagnostopoulos, σε FS für Winfried Hassemer, 2010, 1140.

απόφαση πλαίσιο 2002/465/ΔΕΥ⁴⁸ είχε προβλεφθεί η δυνατότητα σύστασης και λειτουργίας κοινών ομάδων έρευνας για συγκεκριμένο σκοπό και για ορισμένη διάρκεια, το ζήτημα της συγκέντρωσης και διαβίβασης αποδεικτικών στοιχείων από αρχές άλλου κράτους μέλους παρέμενε εντεταγμένο στην διεθνή σύμβαση της 29/5/2000 για την δικαστική συνδρομή σε ποινικές υποθέσεις μεταξύ των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης⁴⁹. Μόλις το 2008, εκδόθηκε η απόφαση-πλαίσιο 2008/978/ΔΕΥ « σχετικά με το ευρωπαϊκό ένταλμα συγκέντρωσης αποδεικτικών στοιχείων προς λήψη αντικειμένων, εγγράφων και δεδομένων για χρήση σε ποινικές διαδικασίες».

Ωστόσο, η απόφαση πλαίσιο δεν είχε ουσιαστικό αποτέλεσμα, καθώς μόλις έξι κράτη μέλη την ενσωμάτωσαν στην εθνική τους νομοθεσία και ήδη αντικαταστάθηκε από την Οδηγία 2014/41 περί ευρωπαϊκής εντολής έρευνας, η οποία ορίζει ως χρονικό όριο συμμόρφωσης των κρατών μελών την 22^α Μαΐου 2017⁵⁰. Αναλυτικότερα, οι περιπτώσεις συγκέντρωσης αποδεικτικών στοιχείων στον χώρο της Ένωσης μπορούν να διακριθούν στις εξής κατηγορίες⁵¹:

1. Συλλογή αποδείξεων σε κράτος μέλος της ΕΕ οι οποίες θα χρησιμοποιηθούν σε ποινική διαδικασία άλλου κράτους μέλους (π.χ. συγκέντρωση αποδείξεων στην Ελλάδα για χρήση από άλλη χώρα ή το αντίστροφο: συγκέντρωση αποδείξεων σε άλλη χώρα για χρήση στην Ελλάδα)
2. Συλλογή αποδείξεων από Κοινές Ομάδες Έρευνας για χρήση σε ημεδαπή ή αλλοδαπή διαδικασία.
3. Συλλογή αποδείξεων από όργανα της ΕΕ

Σε ενωσιακό επίπεδο (με την απόφαση-πλαίσιο και την οδηγία), η πρώτη διαφορά είναι ορολογική, καθώς δεν γίνεται πλέον λόγος για *αίτημα* (δικαστικής συνδρομής), αλλά στην μεν Α-Π γίνεται λόγος για *ένταλμα*., στην δε οδηγία για *εντολή*. Η ορολογική διαφοροποίηση αντανακλά μια ουσιαστική απομάκρυνση από το παραδοσιακό μοντέλο διακρατικής συνεργασίας και προσέγγιση στην λογική του ενιαίου χώρου, που οδηγεί πρακτικά σε μείωση των δυνατοτήτων άρνησης

⁴⁸ Ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη με τα άρθρα 13 επ. Ν. 3663/2008

⁴⁹ Η συγκεκριμένη σύμβαση δεν έχει κυρωθεί ακόμη από την Ελλάδα.

⁵⁰ Αξίζει να σημειωθεί ότι η Δανία και η Ιρλανδία δεν συμμετείχαν στην έκδοση της Οδηγίας και δεν δεσμεύονται από αυτήν.

⁵¹ Heger ό.π. (υποσημ.7), 552

συμμόρφωσης με την εντολή⁵². Παράλληλα, θεσπίζονται συγκεκριμένες, βραχείες προθεσμίες για την ταχεία διεκπεραίωση των εντολών, ενώ με την οδηγία σημειώνεται και απομάκρυνση από το πρότυπο της παροχής αποδεικτικών στοιχείων που είναι ήδη διαθέσιμα στο πλαίσιο ημεδαπής ποινικής διαδικασίας και μετάβαση σε ένα πρότυπο αυτοτελούς διενέργειας ανακριτικών πράξεων από την αρχή εκτέλεσης, σύμφωνα με την εντολή που έχει εκδώσει η αρχή έκδοσης της εντολής. Στον υπό διαμόρφωση ευέλικτο και εύπλαστο χώρο ελεύθερης διακίνησης των αποδεικτικών μέσων, πρόδηλη καθίσταται η αυξημένη ανάγκη εξασφάλισης ενός ικανοποιητικού επιπέδου προστασίας των κατηγορουμένων.

Οι μεγάλες δικονομικές διαφορές (και στο δίκαιο των αποδείξεων) μεταξύ ηπειρωτικών και αγγλοσαξονικών συστημάτων⁵³, αλλά και μεταξύ των εθνικών δικονομικών συστημάτων του ηπειρωτικού δικαίου⁵⁴ δυσχεραίνουν την ελεύθερη διακίνηση των αποδείξεων, καθώς θα πρέπει να διαμορφωθεί μια (εύθραυστη) ισορροπία μεταξύ του δικαίου του forum που ζητά τις αποδείξεις και του δικαίου απόδειξης του τόπου όπου αυτές συλλέγονται⁵⁵

Ενώ φαίνεται να επικρατεί η αρχή του forum με επιφυλάξεις δημόσιας τάξης του κράτους εκτέλεσης, η αμοιβαία αναγνώριση τελεί υπό τον όρο μη ύπαρξης λόγων άρνησης⁵⁶. Όσο περισσότεροι και ευρύτεροι είναι αυτοί οι όροι τόσο μετατίθεται το σημείο ισορροπίας προς την κατεύθυνση της κρατικής κυριαρχίας και μειώνεται το πλεονέκτημα της ταχύτητας και της αμεσότητας.

4. Μερικά συμπεράσματα

⁵² Heger ό.π. (υποσημ. 7), 551 και J.R. Spencer The Green Paper on obtaining evidence from Member State to another and securing its admissibility; ZIS, 2010, 602. 2010, 602 επ., ο οποίος ορθά επισημαίνει ότι οι διαφορές των συστημάτων συνδρομής δεν είναι πάντα τόσο σαφείς, καθώς στην πραγματικότητα η αλλαγή παραδείγματος από την MLA (Mutual Legal Assistance= αμοιβαία δικαστική συνδρομή) στην MR (Mutual recognition= αμοιβαία αναγνώριση) στην πράξη σχετικοποιείται μέσω της αναγνώρισης κανόνων εξαίρεσης που επιτρέπουν, σε κάποιο βαθμό, στα κράτη μέλη να αποκλίνουν από το σύστημα «αυτόματης» αναγνώρισης και να προβάλλουν λόγους άρνησης

⁵³ K. Ambos ό.π. (υποσημ. 18), 563

⁵⁴ Κυρίως σε θέματα αποδεικτικών απαγορεύσεων ή δικαιώματος άρνησης μαρτυρίας ό.π. ,564. Αναλυτικότερα για το πρόβλημα της διακίνησης των αποδεικτικών μέσων S.Gleß,ό.π. (υποσημ. 15) 364-366.

⁵⁵ Βλ. την ρύθμιση άρθρου 4 παρ.1 της ευρωπαϊκής σύμβασης δικαστικής συνδρομής: «Όταν παρέχεται αμοιβαία δικαστική συνδρομή, το κράτος μέλος προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση συμμορφώνεται προς τις διατυπώσεις και διαδικασίες που υπέδειξε ρητά το αιτούν κράτος μέλος, εκτός αν προβλέπεται άλλη ρύθμιση από την παρούσα σύμβαση και εφόσον οι διατυπώσεις και διαδικασίες αυτές δεν αντιβαίνουν στις θεμελιώδεις αρχές του δικαίου του κράτους μέλους προς το οποίο απευθύνεται η αίτηση».

⁵⁶ K.Ambos, ό.π. 561

Η συνοπτική παρουσίαση των κύριων διαστάσεων του ευρωπαϊκού δικονομικού δικαίου με την μορφή της απάντησης τεσσάρων ερωτημάτων (ποιος διώκει, ποιος ερευνά, ποιος δικάζει, ποιος εκτελεί την απόφαση;) μας βοηθά να σχηματίσουμε μια συνολική εικόνα και ίσως μας επιτρέπει να ανιχνεύσουμε κάποια κεντρικά χαρακτηριστικά του ευρωπαϊκού δικονομικού πλαισίου, που συνήθως μας διαφεύγουν μέσα στην πλημμυρίδα των ειδικότερων ρυθμίσεων ανά θέμα.

1. Ο Χώρος Ασφάλειας Ελευθερίας και Δικαιοσύνης, όπως ρυθμίζεται στον τίτλο V της ΣΛΕΕ αποτελεί θεμελιώδες δομικό στοιχείο της ΕΕ μετά την Συνθήκη της Λισαβόνας. Βασικό του τμήμα αποτελεί το κεφάλαιο 4 (δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις), ενώ η εξασφάλιση υψηλού επιπέδου ασφάλειας, ως σκοπός της ΕΕ κατά το άρθρο 67 παρ.3 ΣΛΕΕ επιτυγχάνεται (και) με την συνεργασία και τον συντονισμό μεταξύ των δικαστικών αρχών, καθώς και με την αμοιβαία αναγνώριση των δικαστικών αποφάσεων σε ποινικές υποθέσεις⁵⁷.
2. Η αμοιβαία αναγνώριση αποφάσεων συνδέεται με την θέσπιση σε επίπεδο δευτερογενούς δικαίου απλοποιημένων διαδικασιών, που εξυπηρετούν την ταχεία διακίνηση τους στο εσωτερικό της ΕΕ.
3. Η κατάργηση της αρχιτεκτονικής των τριών πυλώνων φέρνει στο προσκήνιο την οδηγία ως κύριο νομικό εργαλείο για την επίτευξη της δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις. Οι οδηγίες είναι πολύ πιο λεπτομερειακές σε σχέση με τις παλιές αποφάσεις-πλαίσια και συνεπάγονται νομική δέσμευση των κρατών για την εφαρμογή τους, που ελέγχεται από το ΔΕΕ.
4. Μέχρι σήμερα, η δυσχέρεια της διαμόρφωσης ενός ευρωπαϊκού δικονομικού πλαισίου φαίνεται τόσο από τον τρόπο απάντησης στα ερωτήματα που θέσαμε, όσο και από την χρονική σειρά απάντησής τους.
5. Ειδικότερα, φαίνεται ευχερέστερη η αμοιβαία αναγνώριση, όταν ήδη έχει περατωθεί η ποινική διαδικασία σε ένα κράτος μέλος και τίθεται αναγνώρισης ευρωπαϊκού δεδικασμένου ή πρόκειται να ρυθμισθούν θέματα εκτέλεσης/έκτισης και δυσχερέστερη, όταν πρόκειται για αμοιβαία

⁵⁷ Πέρα από την αμοιβαία αναγνώριση των δικαστικών αποφάσεων που πραγματώνει τον στόχο της ελεύθερης διακίνησης «των δικαστικών αποφάσεων και διαταγών», η δικαστική συνεργασία επιδιώκεται και με την πιο παρεμβατική διαδικασία της θέσπισης ελάχιστων κοινών δικονομικών κανόνων (άρθρο 82 παρ.2 ΣΛΕΕ), αλλά και με την θέσπιση και λειτουργία καθαρά ενωσιακών ποινικών οργάνων όπως η ήδη λειτουργούσα Eurojust (άρθρο 85 ΣΛΕΕ) και η σχεδιαζόμενη Ευρωπαϊκή Εισαγγελία (άρθρο 86 ΣΛΕΕ)

αναγνώριση ενόσω η ποινική διαδικασία είναι σε εξέλιξη (δίωξη και έρευνα)⁵⁸.

6. Η δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις και η θέσπιση οδηγιών με ποινικό δικονομικό περιεχόμενο επιχειρεί να διευκολύνει την καταπολέμηση του διασυνοριακού εγκλήματος με παράλληλη προστασία των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου.
7. Το γεγονός ότι το ποινικό δίκαιο (ουσιαστικό και δικονομικό) ανήκει στον σκληρό πυρήνα της κρατικής κυριαρχίας συνεπάγεται ότι η ουσιαστική πρόοδος στον τομέα αυτό προϋποθέτει ενίσχυση της πολιτικής ενοποίησης και της θεσμικής συγκρότησης στο εσωτερικό της ΕΕ.
8. Η επέκταση και ο εμπλουτισμός της ποινικής νομοθεσίας της ΕΕ φαίνεται να οδηγεί με την βοήθεια και της νομολογίας του ΔΕΕ⁵⁹ σε μια αυτονόμηση των ποινικών εννοιών από τις εθνικές νομικές παραδόσεις και την αναγωγή τους στο ίδιο το πρωτογενές ενωσιακό δίκαιο, την ΕΣΔΑ και τη νομολογία του ΕΔΔΑ.
9. Αυτή η διαδικασία εξέλιξης δημιουργεί ήδη μια κατάσταση εύθραυστης ισορροπίας μεταξύ ενωσιακού δικαίου αφενός και εθνικών συνταγμάτων και θεμελιωδών εθνικών δικαιωμάτων αφετέρου, ιδίως σε κάποιες οριακές περιπτώσεις
10. Διαφαίνεται, μεσοπρόθεσμα και με αμφιταλαντεύσεις, η τάση για ενίσχυση των ευρωπαϊκών οντοτήτων όπως η Eurojust, η Europol κ.λπ., αλλά και η δημιουργία νέων ευρωπαϊκών θεσμών (όπως η ευρωπαϊκή εισαγγελία).
11. Παρά την απουσία μιας ρήτρας επιφύλαξης υπέρ της εθνικής δημόσιας τάξης, όπως στο άρθρο 36 ΣΛΕΕ για την ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων, τα όρια στην αμοιβαία αναγνώριση στο πεδίο της ποινικής δικαιοσύνης θα πρέπει να νοηθούν πρωτίστως όχι ως αυστηροί κανόνες, αλλά ως κατευθυντήριες αρχές⁶⁰. Στην κατεύθυνση αυτή, μπορεί να αξιοποιηθεί ήδη η έννοια της ευρωπαϊκής ordre public σε συνδυασμό με τις αρχές της επικουρικότητας (5 παρ.3 ΣΕΕ) και της αναλογικότητας (5 παρ.4 ΣΕΕ).

⁵⁸ Βλ. πλέον την απαρίθμηση των περιπτώσεων α) μέχρι δ) της παρ. 1 του άρθρου 82 ΣΛΕΕ.

⁵⁹ Ο Η. Αναγνωστόπουλος, ο.π. (υποσημ.30), 61 χαρακτήριζε ήδη το ΔΕΚ ως «ατμομηχανή της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και στον τομέα του ενωσιακού ποινικού δικαίου».

⁶⁰ Έτσι και Χ. Μυλωνόπουλος, Το Ευρωπαϊκό Ποινικό Δίκαιο μετά την συνθήκη της Λισαβόνας, ΠοινΧρον 2011, 88 που επισημαίνει εύστοχα ότι η αρχή της αμοιβαίας αναγνώρισης δεν επιτρέπεται «να επιδιώκεται έναντι οιαδήποτε τιμήματος...»

12. Παρά τις αξιοσημείωτες προόδους που έχουν σημειωθεί ιδίως στα θέματα ευρωπαϊκού δεδικασμένου και εκτέλεσης ποινών, θα πρέπει να επισημανθεί ότι η επέκταση της διαδικασίας αμοιβαίας αναγνώρισης συναντά σημαντικά εμπόδια λόγω των αποκλίσεων μεταξύ των εθνικών δικονομικών συστημάτων. Στο σημείο αυτό, απαιτείται οι σχετικές οδηγίες να τύχουν ουσιαστικής και ενδεδειγμένης επιστημονικής επεξεργασίας. Η διαμόρφωση ενός ευρωπαϊκού δικονομικού πλαισίου δεν μπορεί να γίνει ερήμην της ευρωπαϊκής ποινικής δογματικής⁶¹ που αργά, αλλά σταθερά φαίνεται να διαμορφώνει εννοιολογικές κατηγορίες και να προβαίνει σε νέες διακρίσεις αντλώντας από τις βασικές ευρωπαϊκές νομικές παραδόσεις και επιχειρώντας να συγκεράσει ή και να υπερβεί τις μεταξύ τους αντιθέσεις
13. Οι μελλοντικές προοπτικές της δικαστικής συνεργασίας σε ποινικές υποθέσεις είναι πιθανό να επηρεασθούν από την μεγάλη κρίση που υφίσταται ο ΧΑΕΔ από την μαζική και ανεξέλεγκτη είσοδο ανθρώπων στα ευρωπαϊκά σύνορα, αλλά και από την γενικότερη κρίση της ΕΕ, την οικονομική κρίση στην ευρωζώνη, και την πολιτική κρίση με την ενίσχυση των φυγόκεντρων πολιτικών δυνάμεων σε πολλά κράτη μέλη και την πιθανή περαιτέρω αποστασιοποίηση (ίσως και αποχώρηση) της Βρετανίας.

⁶¹ Αυτό επισημαίνει χαρακτηριστικά ο Χ. Μυλωνόπουλος, ό.π. σελ.92